

BRUGGE
STAD VAN WATER

BRUGGE

stad van water

Jo Berten

BIOGRAFIE VAN EEN STAD

WOORD VOORAF

7

HOOFDSTUK 1

HET ZWIN, GOUDEN ADER VAN DE STAD

9

HOOFDSTUK 2

DE REIEN: HANDELS- WEGEN, TOERISTEN- BOTEN EN SPIEGELS

45

HOOFDSTUK 3

DE ZEEHAVEN: SPEELBAL TUSSEN VOORUITGANG EN NOSTALGIE

79

HOOFDSTUK 4

**HANDEL OVERZEE BRACHT
HEEL EUROPA NAAR BRUGGE**

115

HOOFDSTUK 5

**KUNST LANGS HET WATER:
SCHOONHEID IN AL HAAR
GEDAANTEN**

145

HOOFDSTUK 6

**KERK, MIRAKELS,
HEILIGEN EN WATER:
ALOMTEGENWOORDIG**

181

KAART VAN BRUGGE

216

HOOFDSTUK 1

**HET ZWIN,
GOUDEN
ADER VAN
DE STAD**

10.20 uur, 28 september 1328

Langzaam, maar met vaste tred bestijgt Pieter van den Vagbeviere, een notoire Brugse kruidenier en dus rijke poorter, het torentje van de Poortersloge. Dankzij de hoge uitkijk en de heldere lentemorgen kan hij de kogge uit Genua gemeerd zien liggen in Brugges voorhaven, Damme. Net op tijd en zoals ongeveer voorzien, want de zee laat zich niet berekenen. Hij heeft twee vaten vijgen beloofd aan zijn burens voor een avondfeest, maar wellicht gaat dit niet door: er zijn opnieuw troebelen op komst met de Franse koning. Soit. Zaken gaan nu voor, feesten zijn zorgen voor later. Hopelijk verloopt het overladen op een kleiner schip vlotter dan gewoonlijk, dan kan hij kort na de middagklok al het tolgeld regelen. Die belastinginners moeten natuurlijk eerst het gewicht van de lading kennen. Pieter speurt opnieuw de horizon af, zijn blik glijdt over die gouden ader van de stad: het Zwin.

Geen enkele plaatsnaam kan West-Vlaamser klinken. Hetzelfde toponiem, Zwijndrecht, wordt immers nooit als Zwindrecht uitgesproken. Alleen in West-Vlaanderen wordt *zwijn* ‘zwi(e)n’. Zoals bij ons in Brugge alles ‘zoet’ is, zelfs het zout. Het Zwin en Brugge, een verhaal van aantrekking en afstoten, van liefde en haat, een vaargeul die Brugge enerzijds tot een zeer rijk handelscentrum maakte en anderzijds veel geld kostte wegens die constante strijd tegen de verzanding. Eigenlijk hielden de Bruggelingen (samen met de Ieperlingen zijn ze de enige ‘-lingen’ in Vlaanderen) niet echt van de zee – men heeft er geen *ped marin*. De zee gaf misschien meer tegenslag dan voorspoed, ondanks de rijkdom die ze genereerde.

Het Zwin is, bizar genoeg, geboren in zijn eigen graf. Daar waar die zeearm zijn natuurlijke vorm kreeg, zal hij ook groten-deels verdwijnen, onbevaarbaar worden door de verzanding. Of

moeten we spreken over ‘verlanding’? De wereldhandel is er niet zomaar gekomen. En voor er sprake was van de stad Brugge, was er al een kleine nederzetting tijdens de ijzertijd (tot 100 voor Christus) zeer dicht aan zee. Archeologen vonden Romeinse sporen van zoutwinning.

Waarom wordt zout ‘gewonnen’? En ‘verlies’ je het dan bij, pakweg, een slechte oogst? Men weet dat de legioensoldaten vooral zout kochten met hun salaris, een woord ontleend aan het Latijnse woord voor zout, *sal*. En dit valt licht te begrijpen: in die prille culinaire tijden was monotonie troef, en zout kon kruiden en bewaren. Maar toch even bedenken dat de hoge waarde van het zout van destijds schril afsteekt tegen het gezegde ‘dat hij het zout op zijn patatten niet verdient’...

Er is maar één datum die elke rechtgeaarde Bruggeling moet onthouden: 1134. Elfhonderdvierendertig. Toen ontstond het eigenlijke Zwin tijdens een stormvloed, een nieuwe zeearm, waarbij het zeewater via de vele voordien aangelegde dijken in een soort trechter terechtkwam en al schurend een brede geul maakte. Want het land tussen Brugge en de zee, de polders, bleef bestaan dankzij, juist, de dijken. Dus nu eens was er land, dan weer zee naargelang de getijden.

De stormvloed in 1134 was een ware ramp. Het aantal slachtoffers is nooit onderzocht, maar het staat vast dat dorpen en kerken verzwolgen werden. Zodra het leed vergeten was, bleek dit grensoverschrijdend gedrag van de zee een waar godsgeschenk. Boeren, en pas later de monniken (en niet omgekeerd, zoals in de schoolboeken vermeld), gaven niet op en polderden steeds maar weer land in. Zo verkregen ze landwinst.

Al in de 13e eeuw waren de duinen en Brugge voldoende bekend om ze in de literatuur aan te wenden als metafoor.

Hier is het billijk de Italiaanse dichter Dante Alighieri (1265–1321) het woord te geven. In het eerste deel van zijn *Divina*

Commedia daalt hij af in de hel, samen met zijn gids, de Romeinse dichter Vergilius. Plots worden ze allebei ingesloten door een allesverterende, laaiende vuurzee. Als ze een nabije hoge dijk kunnen bereiken, zijn ze in veiligheid. En Dante schrijft (in vertaling hier, uiteraard):

‘Zoals de Vlamingen tussen Cadzand en Brugge, die, uit vrees dat de zee zich tegen hen zou keren, een beschutting (dijk) hebben opgeworpen opdat de zee zich zou terugtrekken...’

In het Italiaans staat ‘*i Fiamminghi tra Guizzante e Bruggia*’. Sommige vertalen *Guizzante* als Wissant (Frans badstadje aan de Opaalkust in Noord-Frankrijk, oorspronkelijk Witsand genoemd), maar daar kende men weinig duinen. En zeker geen duinenrij zoals we die trouwens nog altijd aan de kust hebben.

Indien Dante voor een Italiaans lezerspubliek deze vergelijking uit zijn pen dropt, dan moesten Vlamingen en Brugge wel bekend zijn in dit land waar de *si* zo mooi klinkt. Brugge in de wereldliteratuur sinds de 14e eeuw! En heeft Dante Brugge ooit bezocht? We weten het niet. Hij is wel in Parijs geweest, en zo ver lag onze stad nu ook weer niet af. De Franse dichter Guillaume Apollinaire (1880–1918) suggereerde in zijn ‘Souvenir des Flandres’: ‘*J’ai goûté sur la dune où Dante a dû passer...*’

Schitterend toch hoe de dichter het moeilijke stappen in het rulle zand van de duinen verwoordt met die vele dentalen. Je stapt als het ware met zware voet in het vers, lees het eens luidop! Dit gedicht van Apollinaire is een deelname aan een literaire wedstrijd, uitgeschreven in 1916, met als opgelegd thema: wat zal er resten van de kunst en cultuur in Vlaanderen als die waanzinnige oorlog een einde zou nemen? Hij geeft Brugge een eeuwig leven, desnoods na een verrijzenis.

Omdat de duinenrij ‘tussen Cadzand en Brugge’ parallel loopt met de zee, stonden de dijken loodrecht op de kust. Dankzij die

dijken was er dus landwinst, maar ze zorgden er tevens voor dat er minder en minder eb-en-vloedstromen waren. En zo ontstond de nachtmerrie van de Bruggelingen: de eeuwenlange strijd tegen de verzanding. Heden ten dage is dit nog steeds een heikel probleem voor de haven van Zeebrugge. De huidige broodnodige baggerwerken in de Noordzee kosten Vlaanderen jaarlijks tonnen geld.

Maar de mens gaf het Zwin een nieuw leven. Er is met name een tweede belangwekkende datum te onthouden: 2019, zowat duizend jaar na zijn geboorte. Het moderne natuurbeheer en de hang en zorg voor duurzaamheid in watergebieden gaven de ‘gouden’ havengeul van destijds een nieuw elan. De monding werd dubbel zo breed gemaakt, zodat het zeewater met een drie-dubbele kracht de vaargeul in werd gestuwd. Aldus worden slikken en schorren duurzamer behouden. Slikken worden tweemaal per dag overstroomd. Er is dus weinig kans dat de zaadjes zich hechten. De schorren overstromen slechts sporadisch, alleen bij storm of springvloed, en dus is er vegetatie. Vooral de lamsoor is een typische Zwinplant.

De geschiedenis van het Zwin als natuurgebied start in 1933: koning Leopold III had ter afwisseling met de Brusselse stadslucht, hoge nood aan een villa in het natuurpark aan de zee. Hij bouwt er een villa, maar na de dood van Astrid bleef dit somptueuze gebouw meestal onbewoond. Meer en meer bezoekers zochten dit park op omwille van de zeldzame fauna en flora. In 1952 werd het Zwin dan ook onder die naam uitgeroepen tot het eerste Vlaams natuureservaat. De zeldzame biotoop werd aldus beschermd gebied.

En toen kwam graaf Leon Lippens op de voorgrond. Hij realiseerde een combinatie van educatief park met een natuureservaat, en die formule kende succes. De koninklijke villa werd restaurant. De belangstelling groeide bij zowat alle leeftijden.

Zoon Maurits verkocht ten slotte de hele Zwinvlakte aan het Agentschap Natuur en Bos van de Vlaamse Overheid, in 2006. En nu ligt die heerlijke plek en stek deels in Knokke-Heist, deels in Nederland (Zeeland).

Het Zwin, dit getijdengebied, is een zeldzame biotoop en moet gekoesterd worden. Samen met aanpalende natuurgebieden vormt het één grensoverschrijdende zone van circa 770 hectare en is een schakel in het Europese Natura-netwerk.

VAN SCHAAP NAAR KOE NAAR BOEK

‘*Revenons à nos petits moutons*,’ zei Fernandel ooit, en dit schaapje is hier op zijn plaats. Het Zwin is en blijft een godsgeschenk: de zee trekt zich terug. Waarom denken we nu aan Gaston Durnez: ‘de zee trekt zich twee maal per dag terug uit schaamte voor alle lelijke badgasten’? Wanneer het zeewater zich terugtrok, gebruikten de boeren van de hogergelegen zandstreek de drooggevallen schorren als weiden voor hun schapen. Het gras had immers een hoog zoutgehalte en alleen schapen verteren zout bevattend gras. *Les moutons des prés salés*. Bovendien trappen ze al grazend de zoden op de dijken vast en dicht. Met losse aarde gaat de zee zo aan de haal. Schapen bijten het gras kort af, zodat de zoden zich verbreden en de grasmat dichter en steviger wordt. Weliswaar vreten ook paarden het gras kort af, maar die zijn zwaarder en hun hoeven kunnen diep wegzakken in de aarde.

En schapen, dat betekende wol en wol betekende laken, textiel – een van de belangrijkste handelsproducten in Brugge. Maar die economische en culinaire meevaller was geen lang leven beschoren. De uitwerpselen van de schapen maakten dat het gras minder zout bevatte, en de boeren hadden vlug door dat een koe economisch interessanter was. Ze grazen ook kort af, hun

DE WEERKAATSING

Dankzij de alomtegenwoordigheid van het water is de pertinentste trek van Brugge de weerkaatsing. Het wordt mij allicht niet in dank afgenomen, maar men bezoekt Brugge het best bij regenweer. De stad is honderd procent Brugs bij een grijs zwerk en een wat aanhoudende regen. Alles druipt dan, alles weerspiegelt: reien, kasseien, bakstenen. En de wandelaar wordt ingekapseld door de ziel van de stad.

Het moet gezegd dat deze benadering het toerisme geenszins bevordert. Maar ik maak mij sterk dat bezoekers aan onze stad niet uit zijn op zon, het zijn cultuurtoeristen. In de zomer ruiken de reien niet naar beschermende zonnecrème – nee, men gaat op zoek naar kunst en cultuur, belangwekkende parameters die gelukkige momenten op een onbeschrijfelijke manier afboorden.

De weerkaatsing in Brugge was koren op de molen van symbolistische schrijvers, dichters en schilders. Het symbolisme was een typische stroming voor het fin de siècle en kende zijn hoogtepunt tussen 1880 en 1910. Deze kunstenaars zagen de werkelijkheid als een afspiegeling van een volmaakte realiteit. We zien niet altijd wat we zien. Een rechte stok in een Brugse rei wordt plots schuin en blijft nochtans recht. Veel op aarde is slechts een symbool van die ideële realiteit en alleen kunstenaars zijn gevoelig voor die symbolen.

Het is dan ook niet te verwonderen dat het weerspiegelende, reflecterende Brugge een gezocht item was voor schilders en schrijvers. Ze waren begeistert door de spiegel van de ziel van de stad. Zelfs de ‘spionnetjes’, de kleine spiegels gericht op de voordeur om te kunnen oordelen of het de moeite loont uit de zetel te komen om naar de voordeur te sjokken, hadden symbolistische waarde. Fernand Khnopff (1858–1921), notoir symbolistisch schilder, bracht zijn kinderjaren door in Brugge. Zijn

schilderijen vonden weinig kopers. Zo schilderde hij de zijgevels van het Sint-Jansziekenhuis: twee derden van het schilderij tonen de weerspiegeling van de gevels in het water. Voor Khnopff ging het niet om de realiteit, maar om de irrealiteit. En het valt licht te begrijpen dat de kunstkenners die zoiets in hun woonkamer wilden hebben, eerder zeldzaam waren. Zelfs niet in hun *fumoir*, en de dames al helemaal niet in hun boudoir (van de oude betekenis van het Franse werkwoord *bouder*, ‘zich afzijdig houden, zich terugtrekken’).

WATER EN DE DOOD

En nu nog ernstiger, trouwe lezer. Water roept onvermijdelijk de dood op. Hier kunnen we niet om de Franse filosoof en wiskundige Gaston Bachelard heen (1884–1962). Hij bekeerde zich aan het einde van zijn leven tot de literatuur. Het is dus nooit te laat en het doet altijd deugd. Na duizenden bladzijden literaire lectuur formuleerde hij de ver reikende conclusie dat elke auteur gedomineerd is door een van de vier oerelementen: water, lucht, vuur, aarde. We beperken ons hier tot water.

Indien bij een schrijver het element ‘water’ dominant is, dan zal zijn oeuvre doordrongen zijn van verwijzingen naar de dood, direct of indirect. Wat meer is, de auteur zelf blijkt vaak een vroegtijdige dood te sterven. Een drietal voorbeelden zal hopelijk wat scepsis wegwerken bij ‘leken’. Georges Rodenbach (1855–1898) schreef onder andere *Bruges-la-Morte* (1892) en stierf op 43-jarige leeftijd aan een blindedarmontsteking. De dood en Brugge dus. Eerst dacht hij aan het Zuid-Franse Aigues-Mortes als decor (*aigues* komt van *aqua*). Virginia Woolf (1882–1941) stierf ook jong. Ze stortte zich in een rivier, de zakken van haar jas gevuld met stenen. Vaak verwijzen de titels van

haar romans naar water: *The Waves*, *To the Lighthouse*. Guy de Maupassant (1850–1893), auteur van vooral kortverhalen en notoir roeikampioen, kreeg ook niet veel levenstijd.

Het intieme verband tussen water en dood is te wijten aan de vele pestepidemieën. Pestlijders werden vaak geïsoleerd langs de waterkant. In Brugge dist nog één bootjesman het verhaal op van de pestlijders die leefden langs het Sint-Janshospitaal, in die kleine, lage gebouwtjes. Niets van aan, die bouwwerkjes dateren uit 1910 en toen was er in Brugge geen pestbacil meer achtergebleven. Maar het is wel een feit dat die marginalen aan de waterkant leefden. Zo hadden ze geen hulp nodig om zich te wassen of voor de vaat of om linnen te wassen. Maar het is wel een feit dat die ‘marginalen’ (‘mensen aan de rand’) aan de waterkant leefden. Men was ervan overtuigd dat de pest zich verspreidde via de lucht. We spreken over ‘verpeste lucht’ (denk ook aan ‘malaria’). Men ontdekte wel vlug dat het een besmettelijke ziekte was. Stedelingen die zich uit pure liefdadigheid toch bekommerden om die zieken, zetten een zeer spitse, lange neus op. Zo vermeden ze fysiek contact. In de nepneusgaten stopten ze kruiden om de lucht die ze inadenden te filteren. Dit voorbehoedsmiddel avant la lettre werd uiteindelijk het carnavalsmasker: waar vierde men uitbundiger het leven dan daar waar dit leven elke dag bedreigd werd door de dood? Dus daar waar veel water was. Het carnaval in watersteden als Venetië (ten zuiden van Brugge) en Brugge was een uitbundig en verlossend feest. Hoera, we zijn er nog!

Laten we, als slot, maar vlug en openlijk bekennen: in het Bourgondische Brugge waren er twee faits divers die wezen op schromelijke waterverspilling. Eén bestond uit de platte grap om water onder de rokken van vrouwen te sprenkelen. Ik vind niets uit. Toch wat te gortig, zeker als we bedenken dat vrouwen in die tijd geen ondergoed droegen. Of misschien hadden ze het wel graag. Ik citeer uit een populair lied uit de 15e eeuw:

DE REIEN

*Ghisternavent was ic maecht,
Nu ben ic gbesteken.
Maer had hij mij niet wel bebaecht,
Ic hadde hem wel ontweken...*

En dan is er nog de fameuze fontein op het beursplein, opgericht ter gelegenheid van de blijde intrede van keizer Karel in Brugge, in 1515. Een zuil van wel vijf meter hoog. Er stond een kom op en daarop figureerden drie meisjes, met hun rug tegen de zuilen en kijkend naar het volk. Hun linkerhand bedekte hun geslacht. Met de andere hielden zij hun rechterborst vast. Daar spoot dan een krachtige straal uit met witte wijn en rode wijn. Dit was natuurlijk geen verspilling. Maar er was ook een straal rozenwater en dit was toch ongehoord.

ZWANEN

Water, water, water alom en reien en binnenreien en... zwanen. Inderdaad, die sierlijke vogels trekken al eeuwenlang voren als sporen in de Brugse reien. Ooit was de zwaan een statussymbool, alleen koningen en graven mochten zwanen houden. Zo liet Philips de Goede twee witte zwanen brengen naar zijn verloofde Isabella, die toen in de omgeving van Lissabon woonde. Witte zwanen kende ze niet, wel zwarte. Ze was dolblij met dit geschenk en borduurde fluwelen halsbandjes met belletjes eraan, zodat ze steeds hoorde waar de zwanen in haar tuinvijver zwommen.

Bruggelingen die zwanen hadden, lieten vaak koperen halsbanden maken voor hun dieren. Diefstal of doodslag van deze sierlijke knobbelvogels werd zwaar beboet. Recent stelden de stadsdiensten vast dat bezoekers, excuseer, toeristen eieren als

souvenir uit Brugge meenamen. Zo een snode daad! Bijgevolg broeden de wijfjes nu op geheime plaatsen.

Veeg maar vlug uit uw geheugen de legende van de ‘langhalzen’. Pieter Lanchals, raadsheer van Maximiliaan van Oostenrijk, werd in 1488 door de Bruggelingen gemarteld en onthoofd. Als straf daarvoor zou Maximiliaan Brugge verplicht hebben om te eeuwigen dage ‘langhalzen’ (zwanen dus) op de Reien te houden. Daar is niets van aan.

En dat zwanen, ook Brugse, zouden zingen kort voor hun dood (vandaar de naam ‘zwanenzang’) is ook al een sprookje. Als die elegante zwemmer eens de reien wil verlaten en zijn vleugels uitslaat, maakt dit wel een zovend geluid wat als een gezang werd gehoord.

Water is begin (Zwin) en einde (verzanding) voor Brugge en de Bruggelingen. Het is dan ook passend en billijk om te grasduinen in het gedicht van Guido Gezelle, ‘Het Water’, waarvan hieronder de eerste en laatste strofe:

*Het water is een wonderding
een wonderding
om horen
't kan de oren
bekoren
Dat water is een wonderding
het zingt het blinkt het klinkt...*

*Het water dat in den beke blinkt
den beke blinkt
den klaren
den waren
den raren
dat water is zulk een wonder ding
biezonderlijk als mè 't drinkt.*

DE REIEN

16.30 uur, 26 augustus 2022

Jan Vandenhove lurkt voor de laatste keer. Hij bedenkt dat hij vlot zijn trein zal halen.

Leuk terras, trouwens. Hij wil zo middeleeuws mogelijk zijn Brugse dag afronden: een pint klein bier, in een stenen kruik. Hij ziet alles dubbel, hij zit immers aan een reiekant. Straks vraagt hij wel aan de kaartjesknipper, die belevingsloos niets meer knipt, of God nog veraf is. Misschien krijgt Jan deze keer een antwoord.

HOOFDSTUK 5

**KUNST LANGS
HET WATER:
SCHOONHEID
IN AL HAAR
GEDAANTEN**

7.46 uur, 26 augustus 1944

Langs de rivier de Wimbe, bij Rochefort in de provincie Namen, staat het onbewoonde maar goed onderhouden kasteel van Lavaux-Sainte-Anne. Daar werden Brugse en Antwerpse kunstschaten opgestapeld in de kelders, op aandringen van de Duitse overheid nota bene en met de medewerking van de respectieve stadsbesturen. Om acht uur stipt vertrekt het konvooi. Bestemming: de kelders van de Société Générale in Brussel, waarvan men vermoedt dat de kunstwerken er veiliger zullen zijn. Veertien minuten later worden de vijf vrachtwagens, per vergissing, beschoten en doorzeefd door geallieerde piloten. Veel Brugse archiefstukken vertonen nu kogelgaten. De werken van de Vlaamse primitieven blijven als bij wonder onbeschadigd. Ook L'Attentat van Magritte overleeft de aanslag en prijkt nog steeds, intact, in het Groeningemuseum.

Ik wandelstap mijn stad aflangs het overal aanwezige water. En het is niet om weg te dromen in die droom van een stad, maar om te kijken en bewonderend te turen naar schoonheid, taal, kunst en cultuur langs de waterkanten. Af en toe een omweg, uiteraard, want het is genoegzaam bekend dat de weg wijzer is dan de wegwijzer. We starten aan het Minnewater, waar de Reie Brugge binnenvloeit, en we zullen verzadigd van schoonheid in al haar gedaanten eindigen in het noorden, aan de Dampoort, waar ze haar stad verlaat. Dan zullen we ons volop terrasrijp gevoelen, en dit komt goed uit: aan de Dampoort wacht een convivial Café du Phare, dat uitgeeft op het water van Brugge.

Het is ergens mijn plicht de trouwe lezer te hoeden voor het stendhalsyndroom. De Franse auteur Stendhal had het goed zitten toen hij Firenze bezocht (snelle hartslag en gevoel van verstikking). De Italiaanse stad bezit dan ook een vijfde van

alle kunstschaten van de westerse wereld... Er zijn voldoende gevallen bekend van bezoekers van musea en kunststeden die compleet overstag gaan bij het aanschouwen van (te) veel schoonheid. Als je blijft, doe je wandeling en lardeer je ontdekkingstocht met voldoende rustmomenten. Hou halt bij tijd en stond, ga zitten en doe aan mensjes kijken. De schoonheid van het menselijk ras zal je niet duizelig maken.

MAURITS SABBE

Aan het Minnewater staat een buste. Op de sobere sokkel lezen we ‘Maurits Sabbe, letterkundige (1873–1938)’. Oorspronkelijk schulde er een bewuste politiek achter de rage van standbeelden in dorpen en steden. De eerste Belgische regering besliste om op die manier een belgitude te voeden, want uiteindelijk was die nieuwe staat een verstandshuwelijk tussen Vlamingen en Walen. Via het promoten van standbeelden suggereerde men dat er in het territorium dat nu België heet, toch een enorme erfenis aan kunst, cultuur en wetenschap is. Een gesubsidieerde ‘standbeelditis’ verspreidde zich over het nieuwe vaderland: Simon Stevin, Moretus, Vesalius, Erasmus...

De buste van Maurits Sabbe is natuurlijk veeleer plaatselijke cultuur: Sabbe was een geliefde volksverteller met sappige, ontspannende romannetjes en novellen, maar tevens een te koesteren bron voor de Brugse taal en volksgebruiken. Ook voor niet-Bruggelingen nog vlot leesbaar, want hij laste maar sporadisch Brugse woorden en uitdrukkingen in zijn teksten. Hij beschreef de natuur op bevlogen wijze, zoals de latere Stijn Streuvels, zeg maar. Ter illustratie een fragmentje uit ‘De filosoof van het sashuis’, het verhaal van een langzaam ontluikende liefde tussen een wat oudere sasmeester en een jong meisje,

Mietje. De sasmeester beseft dat hij verliefd is en de natuur voelt mee:

‘De vallende avond daar buiten was in éénklank met de weke stemming van zijn vertederd hart. Nu was de hele Minnewateromtrek werkelijk de buurt der stille geruisen en heimnisvolle fluisteringen. Door de hoge olmen gleed als een huivering van komenden sluimer. Uit de jasmijnen steeg het zachtere bladgeritsel als een avondlijk lippengemis. De waterbruising over de sluis onder het sashuis kwam slechts verdoofd tot des sasmeesters oor... Over de bloemen op zijn vensterbank en in de kronkelslingeringen der klimplanten om zijn raam heen frazelde het avondbriesje bedwelvende heimelijkheden...’

Je vermoedt zo dat er iets gaat gebeuren. Verliefdheid doet een mens soms naar woorden happen. We hebben nog een zegswijze te danken aan Maurits Sabbe: wanneer iemand te nadrukkelijk orakelt, krijgt hij te horen: ‘Je spreekt als een boek, je gaat nog letters spugen.’

Maurits was de zoon van Julius Sabbe, grote promotor van Zeebrugge. Wat verdiensten betreft, had men toch beter een standbeeld voor vader Julius opgericht (zie Hoofdstuk drie). Maar het was een andere tijd en misschien moeten we geen appels met peren vergelijken. Dat kan, hoor: in het Frans wordt ‘een appeltje voor de dorst’ *une poire pour la soif*.

DE LEGENDE VAN SERENA

We laten het Begijnhof links liggen, maar niet zonder de volgende anekdote op te harken. Een waargebeurd feit. In 1914 vroeg een peloton Duitse soldaten de weg naar het station, naar het *Bahnhof*. De polyglotte Bruggeling begreep het Duits

verkeerd en twintig minuten later marcheerden 37 gewapende Duitsers het Begijnhof, dit oord van peis en vrede, binnen.

Blijf attent bij het aanschouwen van beelden. Op de hoek met het Walplein staat de heilige Rochus hoog en droog in zijn nis. Met ingehouden schroom toont hij de pestwonde op zijn blote bil. Een pestbuil kreeg men normaal gezien op de intieme plaatsen van het lichaam, maar gezien de preutsheid van die tijd... En voor de Bruggeling is dit beeld nog niet zedig genoeg, want twee verkeersborden maskeren de heilige. Die Italiaanse advocaat die de balie ruilde voor de verzorging van pestlijders verdient toch wat meer zichtbaarheid.

Dezelfde omzichtigheid graag bij het beeld op het Walplein dat Pegasus, Prometheus, Zeus en Leda voorstelt. Uiteraard staan Griekse mythologie en Brugse geschiedenis als een spagaat wijd uiteen.

We wandelstappen door tot we steun kunnen zoeken tegen de reling van de Mariabrug over de Reie. Op het uithangbord van de kantwinkel lezen we ‘Serena’.

Het arme meisje Serena nam een korte werkpaauze. Als oudste in een armoedig, vaderloos gezin met vijf kinderen draaide ze bijna dag en nacht het spinnenwiel. Elke avond bad ze tot Maria en prevelde telkens dezelfde belofte: ‘Maria, red ons uit die armoede en ik verzaak aan alle aardse vreugden.’ Niet gemakkelijk, want ze had een lief, Arnout. Ze zocht tijdens haar pauze een vrije bank langs de Reie, wreef zich in de vermoeide ogen en viel in slaap. Plots streken vlijtige spinnen op haar zwarte voorschoot neer en weefden een web dat vogels en bloemen voorstelde. Arnout, op zoek naar zijn lief, vond haar en maakte haar wakker. Hij bracht Serana en haar web naar haar huis en maakte met enkele takjes een raamwerkje. Die stokjes, de eerste kantklossen, knoopte hij vast aan de ragfijne webdraden... en het Brugse kant was geboren! Arnout tekende volop nieuwe

motieven uit en zo werd kantwerk een gezocht en duur betaald hebbeding. Serena was nu wel rijk, maar niet gelukkig. Conform haar belofte aan Maria bleef ze Arnout afwijzen... Tot op de dag dat opnieuw een leger spinnetjes, in haar slaap langs de Reie, een tekst spon: 'Ik ontsla je van je belofte'. Hoe bescheiden van komaf ook, Serena kon blijkbaar toch lezen. In elk geval: een heerlijke toekomst lachte het jonge koppel toe.

Een mooie legende, maar hoe en waar is kant nu echt ontstaan? Daarover tast men compleet in het duister. Auteurs gewagen van een Arabische oorsprong. Voor hedendaagse Brugse kant is het duidelijk: die komt uit Indonesië of Taiwan. Desalniettemin heeft Brugge een bloeiende kantschool. En echte Brugse manuele kant is uiteraard nog steeds te verkrijgen in de betere kantwinkels.

In de 19e eeuw klossen Brugse huisvrouwen tot laat tegen de nacht om wat stuivers bij te verdienen. Maar er was geen dege-lijke verlichting in die tijd, en zeker niet bij die arme gezinnen. Daarom gebruikten ze een ordinaal, een fles met ronde buik, die ze vulden met water en voor een kaars plaatsten. Aldus werd het licht wat versterkt en oogden de fijne draden wat groter... Dat werk was slecht voor de ogen en het was zware arbeid voor maar een beetje geld. Terwijl nu, nu is echte Brugse kant bijna onbetaalbaar. En is de stad zelf niet een stenen kantwerk met haar spitse gevels en talrijke ranke torentjes? Langs de Dijver vind je een levensgroot plan van Brugge, in kant gemaakt. Kaart in kant. Kan't nog mooier?

waterbedreiging. Wat dit laatste betreft, heeft hij tot nu toe zijn werk behoorlijk uitgevoerd: Brugge kende nog geen overstromingsrampen...

KARMELIETEN, KAPUCIJNEN EN PREDIKHEREN

Overstroming? Hoog waterpeil? Geen nood, toch niet in vroegere tijden. Aan de Carmersbrug staat, tegen de kaaimuur aangeleund, een recent beeldhouwwerk van een franciscaanse monnik, een karmeliet die met een lange stok het peil van de Reie mat en het resultaat elke dag meldde aan het stadsbestuur. Een gebruik waarvan men niet weet of het wel echt bestaan heeft. Toen echter een Brugse schepen in 1976 terugkwam van een bezoekje aan Parijs waar hij zo'n beeld gezien had langs de Seinekaai, dacht hij: indien in Parijs, waarom dan in Brugge niet? En dus kreeg ook Brugge zijn monnik met peilstok.

Ook de kapucijnen (dit zijn ook franciscanen) kunnen we in ons thema inpassen. Maar eerst even hun Brugse wedervaren. In 1592 kwamen ze zich in Brugge vestigen, waar ze een groot stuk land kregen ten zuiden van het Zand. Herhaaldelijk werden ze financieel gesteund door de stad om de steeds maar noodzakelijke uitbreiding mogelijk te maken. Maar toen in 1837 werd beslist tot de spoorwegverbinding Brussel-Oostende, stond hun klooster lelijk in de weg. Ondanks smeekschriften en de tussenkomst van koningin Marie-Louise werd heel het klooster onteigend en gesloopt. De paters vertrokken in processie, in de hoop bij het volk protest tegen hun uitwijzing uit te lokken. Onder meer Guido Gezelle en talrijke prominenten namen deel aan die optocht. In 1871 kregen ze dan toch een nieuw stuk grond in de Boeveriestraat. Onlangs zijn ze daar uit eigen beweging vertrokken... Ze waren maar met drie meer in dat grote klooster.

Hoe was hun grote populariteit te verklaren? De kapucijnen hebben zich steeds ten dienste gesteld van de bevolking. Tijdens pestepidemieën traden de paters op als pestverzorgers, maar ook bij brand werden ze ter hulp geroepen. In het klooster was er een bergplaats voor blusmateriaal en tot aan de onteigening stond de stedelijke ‘brandspuit’ opgesteld in het klooster. Op de buitenmuur van hun kerk hingen brandladders. Op het koertje voor de kerk stond Onze-Lieve-Vrouw van de Goede Beving, wat te maken had met een volksverhaal dat aan kinderen werd wijsgemaakt: de paters capucienen, de ‘capucientjes’, leverden nieuw geboren baby’s in hun kap aan huis.

Deze paters vormden trouwens de enige orde die zich bekommerde om het lot van de schipperskinderen. Ze stichtten zelfs een schippersschool in Brugge.

Wie minder op de sympathie van het Brugse volk kon rekenen, waren de dominicanen (ook predikheren of jakobijnen genaamd). Hun klooster stond langs de Reie en werd gesloopt toen men de Coupure aanlegde (1751), een kanaal om de doorvaart door Brugge vlotter te laten verlopen voor de scheepvaart. Men gebruikte zerken uit hun kerkhof om de bodem van het sashuis aan het Minnewater te versterken.

En er is iets met hun naam ‘predikheren’. In de 18e eeuw paraderden die paters nogal nadrukkelijk met hun weelde, luxe en welstand. Ze droegen onder andere zijden kousen. Daarom werden die predikers door de Bruggelingen ‘predikHEREN’ genoemd. Het is dus een spotnaam die gemeengoed geworden is.

ROZENHOED

En over straten gesproken. De beroemde Rozenhoedkaai had als eerste benaming ‘Zoutdijk’. Daar bevond zich een aanlegsteiger om zout te lossen en te laden. Hoe kreeg ‘Zoutdijk’ die meer religieus getinte naam van ‘Rozenhoedkaai’? Wel, daar stonden kraampjes waar men paternosters kocht en verkocht. Een paternoster is een bidsnoer met kralen. Elke kraal is een weesgegroetje. Zo’n bidsnoer wordt ook rozenkrans genoemd. Een rozenkrans bidden betekende honderdvijftig weesgegroetjes. Was er wat minder tijd, dan kon men een rozenhoedje bidden (slechts vijftig weesgegroetjes). ‘Rozenhoed’ verwijst dan naar de gewoonte om rond het hoofd van Maria rozen aan te brengen, alsof ze een hoed met rozen draagt. Maria is immers de roos van Jericho. Die ‘hoed’ vinden we terug in de Franse vertaling van rozenkrans: *un chapelet*, verkleinwoord van *chapeau*. De kralen van de bidsnoeren werden voor de begoede klasse vervaardigd uit het duurzame amber, en alleen Brugge en Lübeck mochten dit Hanze-product bewerken.

Langs de Rozenhoedkaai, op de hoek met de Eekhoutstraat, visualiseren zeven bogen boven de vensters van het hoekhuis de zeven Werken van Barmhartigheid. Oorspronkelijk waren er maar zes, maar tijdens de pestepidemieën voegde men er ‘de doden begraven’ aan toe.

Een van die werken is ‘de dorstigen laven’, een mooie dienstbaarheid. Iets is hier lichtjes fout. Dit huis was ooit een herberg waar men dorstigen laafde, en dus zouden zes afbeeldingen volstaan hebben. Tijdens de restauratiewerken wist men echter nog niet dat dit huis ooit een wijntaverne was.

In dit verband ook nog vermelden dat een ander werk, ‘de gevangenen verlossen’, niet wil zeggen dat men de celdeuren van penitentiaire complexen moet opendraaien. Denk hier aan de Trinitariërs en het bevrijden van de christelijke slaven.

PELIKAAN

Op de markt herken je het restaurant La Civière d'Or (de gouden draagberrie) aan de horizontale, gekanteelde voorgevel. Drie gevelstenen verwijzen naar water. Trouwens, dit huis was het gildehuis van de visverkopers en *civière* verwijst naar de brede plank waarop men vismanden transporteerde.

De bovenste steen toont Jezus aan een oever. Hij nodigt zijn leerlingen (vissers, apostelen) uit om hun netten op te halen. Vier man trekken de zwaar geladen netten uit het water. Links zie je de roeping van Petrus. Hij heeft een kanjer van een vis in het net, rechts zijn broer Andreas naast een sloep.

Vis en water en religie brengen ons bij de populaire pelikaan. Deze vogel is een viseter: met klepperende vleugels jaagt hij op vissen in ondiep water en schept ze er dan uit met die grote keelzak. Maar het is de borst van de pelikaan die ons intrigeert. Volgens de legende zou bij voedselschaarste de vogel zijn/haar borst openen om de jongen met bloed te voeden. Larie natuurlijk. Met zo'n borstwonde zou de vogel niet lang overleven. Wel geeft ze de jongen half verteerd voedsel uit de keelzak. Dat is vaak roodkleurig, vandaar de gedachte dat de pelikaan bloed zou geven.

Maar door de legende van het bloedgeven werd de pelikaan het symbool voor Christus, die zijn bloed vergoot om de mensen te redden. Uiteraard prijkt de pelikaan in de koornis van de Heilig Bloedkapel, maar ook elders in de stad komt hij veelvuldig voor. Langs de Groene rei heet het godshuis 'De Pelikaan'.

De stad Brugge nam onlangs een hydroloog, een waterdeskundige, in dienst. Haar taak is te bekijken wat de stad kan aanvangen met het regenwater dat jaarlijks, bij liters, van de vele grote kerkdaken stroomt en rechtstreeks in de riolen verdwijnt. Het grote oppervlak van de kerkdaken zou van veel grotere

betekenis kunnen zijn in het duurzame regenwaterbeheer. Het huishoudelijk verbruik van regenwater in een kerkgebouw is miniem, zo niet onbestaande. Het nu verspilde regenwater van de kerken zou de buurten rondom ten dienste kunnen zijn. Een uitdaging? Een noodzaak? Een natte droom?

23.50 uur, 26 augustus 2022

Eva, Anna en Ingeborg zijn al gaan slapen. Niet zonder wat gekibbel omtrent de verdeling van de hotelbedden. Rust en stilte nu. Petra wil nog iets natrekken. Na een bezoek aan het kerkhof in Haarlem, dacht ze zich iets te herinneren over dure begraafplaatsen. En ja, hoor: 'Hier, Serge, lees maar, ik heb het gevonden, pagina 11: de duurste plaats op een kerkhof is de plaats onder de goot van de kerk. Als je ten eeuwigden dage op je zerk water krijgt van een kerkdak, dan is dit gewijd water, wijwater, en dat mag iets kosten.'

Ongelooflijk, maar geboekstaafd in kerkelijke archieven.